Dr. sc. Berina BEŠIROVIĆ
Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu
Email: berina.besirovic@fpn.unsa.ba

1.01 ***Izvorni naučni rad/Original scientific article***
UDK/UDC: 94:32:327:342(497.6:4-67 EU)"1995/2021" (091)
DOI: https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2025.8.14.444

ULOGA INSTITUCIJE VISOKOG PREDSTAVNIKA U IMPLEMENTACIJI DEJTONSKOG MIROVNOG SPORAZUMA SA POSEBNIM OSVRTOM NA PERSPEKTIVU EVROUNIJSKIH INTEGRACIJA

Apstrakt: *Ovaj rad analizira teorijske i praktične aspekte izgradnje mira u postkonfliktnim društvima, s posebnim fokusom na Bosnu i Hercegovinu i ulogu Visokog predstavnika, uspostavljenog Aneksom 10 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (Dejtonski mirovni sporazum). Kroz analizu djelovanja Ureda Visokog predstavnika (OHR), istražuju se dometi i ograničenja liberalno-institucionalističkog pristupa izgradnji mira, kao dominantnog modela međunarodne intervencije u Bosni i Hercegovini nakon 1995. godine. Rad polazi od pretpostavke da klasični institucionalni modeli nisu bili u stanju adekvatno odgovoriti na izazove fragmentiranog političkog prostora i dubokih etničkih podjela u Bosni i Hercegovini, što je dovelo do transformacije uloge Visokog predstavnika iz koordinatora u aktera sa snažnim izvršnim ovlaštenjima. S obzirom da je uz Aneks 10 i Ankes 4 (Ustav) sastavni dio Dejtonskog sporazuma, jasno je dato da je Visoki predstavnik i konačni tumač samog Ustava.*

Cilj rada je da se, kroz detaljnu analizu institucionalne evolucije OHR-a, odgovori na pitanje koliko je ta institucija doprinijela državnosti Bosne i Hercegovine i održavanju mira, te da se kroz to propita širi koncept međunarodne izgradnje mira u postkonfliktnim društvima. Istraživanje koristi kvalitativnu metodologiju, uključujući analizu primarnih dokumenata (Aneks 10, odluke OHR-a, pravni akti), sekundarnih izvora (akademska literatura, izvještaji međunarodnih organizacija), te analizu slučaja kroz hronološki pregled djelovanja Visokih predstavnika od 1995. do 2021. godine.

Posebna pažnja posvećena je trima oblastima u kojima je intervencija Visokog predstavnika imala ključni uticaj: (1) donošenje zakona i obavezujućih odluka u slučajevima kada domaći akteri nisu mogli postići konsenzus; (2) reforma pravosuđa i poništavanje spornih odluka domaćih sudskih instanci; (3) smjene političkih aktera čije je djelovanje procijenjeno kao prijetnja miru i ustavnom poretku. Nalazi ukazuju da je ovakav oblik međunarodnog tutorstva

bio efikasan u stabilizaciji zemlje, ali da je istovremeno ograničavao demokratski razvoj i lokalno vlasništvo nad političkim procesima. Teorijski okvir rada povezuje klasične pristupe liberalnog mira s novijim kritikama koje ukazuju na potrebu dublje lokalne participacije, dugoročnih institucionalnih reformi i kontekstualno osjetljivog pristupa. U tom smislu, slučaj Bosne i Hercegovine pokazuje ambivalentnost međunarodnih intervencija koje balansiraju između stabilizacije i suverenosti, između brzih rješenja i dugoročnih kapaciteta. Kritike uloge OHR-a, koje se kreću od optužbi za autokratsko djelovanje do priznanja njegove nužnosti, dodatno problematizuju pitanje legitimnosti međunarodnog upravljanja. Funkcija OHR-a prerasla je početne okvire i preuzela ključnu ulogu u stabilizaciji i dugoročnom vođenju procesa izgradnje mira. Ipak, takva moćna uloga izazvala je brojne polemike – s jedne strane, ona je doprinijela stabilnosti i integraciji Bosne i Hercegovine u evropske i evroatlantske tokove, dok su s druge strane postojale ozbiljne kritike. Rad zaključuje da, iako je funkcija Visokog predstavnika igrala ključnu ulogu u očuvanju mirovnog procesa i institucionalne kohezije, dugoročna održivost mira u Bosni i Hercegovini zahtijeva prelazak s eksternog na unutrašnje političko vodstvo. Doprinos rada ogleda se u sistematizaciji institucionalne evolucije OHR-a i teorijskoj analizi njegovog djelovanja u širem okviru postkonfliktnog međunarodnog upravljanja.

Ključne riječi: *Visoki predstavnik, politički konsenzus, Dejtonski mirovni sporazum, Ustav Bosne i Hercegovine, Evropska unija*

THE ROLE OF THE OFFICE OF THE HIGH REPRESENTATIVE IN THE IMPLEMENTATION OF THE DAYTON PEACE AGREEMENT WITH A SPECIAL FOCUS ON THE PERSPECTIVE OF EU INTEGRATION

Abstract: *This paper explores both theoretical and practical dimensions of peacebuilding in post-conflict societies, with a specific focus on Bosnia and Herzegovina and the role of the High Representative, established by Annex 10 of the General Framework Agreement for Peace (Dayton Peace Agreement). By analysing the functioning of the Office of the High Representative (OHR), the study investigates the scope and limitations of the liberal institutionalist approach to peacebuilding, which dominated international intervention strategies in Bosnia and Herzegovina after 1995. The paper argues that classical institutional models failed to adequately respond to the fragmented political landscape and deep ethno-political divisions in Bosnia and Herzegovina, leading to a gradual transformation of the High Representative's mandate from a coordinating body to a politically active institution with significant executive powers.*

The aim of this study is to examine the institutional evolution of the OHR and assess its contribution to state-building and peace preservation in Bosnia

and Herzegovina, while also critically engaging with broader debates on the effectiveness of international peacebuilding in complex post-conflict environments. The research employs a qualitative methodology, including the analysis of primary documents (Annex 10, decisions of the OHR, legal acts), secondary sources (academic literature, international reports), and a case study approach based on a chronological review of the actions taken by High Representatives from 1995 to 2021.

The analysis focuses on three core areas where the intervention of the High Representative had a decisive impact: (1) the imposition of binding decisions and laws in cases where domestic political actors failed to reach consensus; (2) judicial reforms and the annulment of rulings by domestic courts that were seen as contrary to the peace agreement; and (3) the dismissal of political officials deemed to be violating the Dayton Agreement or undermining the constitutional order. Findings indicate that this form of international tutelage contributed to short-term stabilization and institutional functionality but also raised concerns over democratic legitimacy and the limited ownership of domestic actors in the reform process. The theoretical framework links traditional liberal peacebuilding approaches with more recent critiques that emphasize the need for deeper local participation, long-term capacity-building, and context-sensitive governance. In this regard, the Bosnia and Herzegovina case illustrates the ambivalence of international interventions—balancing between ensuring stability and respecting sovereignty, and between delivering quick institutional fixes and fostering sustainable domestic governance. Scholarly and political critiques of the OHR's role vary widely—from accusations of autocratic governance to acknowledgments of its necessity—thus exposing the ongoing tension between efficiency and legitimacy in international administration. The paper concludes that while the institution of the High Representative has played a critical role in maintaining peace and facilitating institutional development in Bosnia and Herzegovina, long-term sustainability requires a shift from external supervision to internal political consensus. The contribution of this research lies in its systematic analysis of the institutional trajectory of the OHR and its theoretical interpretation within broader debates on post-conflict international governance. The findings offer valuable insights for future peacebuilding missions in similarly complex environments.

Key words: *High Representative, political consensus, Dayton Peace Agreement, Constitution of Bosnia and Herzegovina, European Union.*

Uvod

Debate u domenu teorija o izgradnji mira posebno su primjenjive u slučaju Bosne i Hercegovine nakon stupanja na snagu *Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini* (u daljem tekstu: Dejtonski mirovni

sporazum, Dejtonski sporazum ili samo Sporazum) i njegovog *Aneksa 10 (Visoki predstavnik)* kao specifične institucije zadužene za izgradnju mira u postkonfliktnoj državi. Te debate u pitanje su dovele početne pristupe o tome kako i šta obuhvata izgradnja mira, a to se vidi u slučaju razumijevanja tradicionalnog liberalnog institucionalističkog pristupa koji je označio početak implementacije Dejtonskog sporazuma. Prvih nekoliko godina njegove implementacije pokazalo je da promocija demokratije ne vodi nužno do trenutne stabilizacije postkonfliktnog okruženja. Nedostaci ovog pristupa najbolje su se odrazili u odredbama Dejtona koje se odnose na prve izbore u Bosni koji su planirani da se održe devet mjeseci nakon implementacije Sporazuma. Prijevremeni izbori su prvobitno bili zamišljeni kao izlazna strategija jer se pretpostavljalo da će održavanje izbora biti dovoljno za stabilizaciju same države, a čini se da su kritike liberalnog institucionalističkog pristupa u ovom slučaju validne, jer ova odredba Sporazuma zaista postavlja pitanje svrhe međunarodnog angažmana.

Postavlja pitanje pravog razloga iza međunarodne intervencije i propituje da li je riječ zapravo o uspostavljanju stabilnosti i sprječavanju novih sukoba, ili da se osigura brza pobjeda i izlazna strategija onih koji intervenišu. Iako autori, kao što je Ignatieff, tvrde da je ovakav pristup puka manifestacija, u institucionalističkom pristupu, na primjeru Bosne i Hercegovine vidjeli smo da okolnosti na terenu diktiraju promjene.[1] U prvobitno predviđenom pristupu međunarodne zajednice uloga OHR-a u Bosni i Hercegovini trebala je biti kratkoročna, ali su vremenom napori međunarodne zajednice bili posvećeni dugoročnom angažmanu i usmjeravani u skladu sa redoslijedom aktivnosti izgradnje mira. Ove promjene pomogle su OHR-u da prevaziđe ograničenja koncepta izgradnje mira i pružile novi uvid u mogućnosti intervencije u postkonfliktnim društvima. Snažna uloga koju je OHR preuzeo nakon početnog zastoja u implementaciji Dejtonskog sporazuma dovela je do mnogo duže posvećenosti stabilizaciji zemlje i obezbijedila velika postignuća u smislu stabilizacije mirovnog procesa i dalje integracije Bosne i Hercegovine u evroatlantske strukture.[2] Međutim, dugoročno prisustvo Visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini iznjedrilo je i brojne kritike i analize njegove uloge i mandata. Te kritike se ogledaju u naučnim pristupima izgradnji mira u Bosni i Hercegovini koji se mogu podijeliti u dvije kategorije: oni koji se protive snažnom pristupu OHR-a i oni koji podržavaju pristup OHR-a. Pristupe domaćih autora vjerovatno je najbolje sumirao Lovrenović (2018) koji je naveo: *U današnjoj Bosni i Hercegovini... najmanje je važno da li Visoki predstavnik vlada autokratski. Ono što je daleko veće, pa čak i sudbonosno, jeste da on treba da vlada efikasno.*[3]

---

[1] Michael Ignatieff, *Fire and ashes: Success and failure in politics*, Cambridge 2013, 121.
[2] Marko Kmezić, *The office of the High Representative and the international administration of Bosnia and Herzegovina*, London 2014, 72.
[3] Srećko Lovrenović, *Bosna i Hercegovina: Politička geografija postdejtonske realnosti*, Sarajevo 2018, 43.

Ured visokog predstavnika (OHR) osnovan je kroz Opći okvirni sporazum za mir u decembru 1995. godine uz podršku Sjedinjenih Američkih Država i zemalja EU. Konkretnije, Aneksom 10 Dejtonskog sporazuma, Sporazuma o civilnoj implementaciji mirovnog rješenja, stvorena je pozicija i precizirane su dužnosti Visokog predstavnika u Bosne i Hercegovine. Član II (1) ovlašćuje Visokog predstavnika da *pomaže, kada Visoki predstavnik ocijeni da je potrebno, rješavanje bilo kakvih poteškoća koje nastanu u vezi s civilnom implementacijom*[4] (neslužbeni prijevod). Član V Aneksa 10 sažima ulogu i ovlaštenja Visokog predstavnika te navodi da Visoki predstavnik nadgleda implementaciju civilnog aspekta Dejtonskog mirovnog sporazuma i da ima *konačnu nadležnost u pogledu tumačenja ovog sporazuma o civilnom dijelu.*[5]

Uloga Visokog predstavnika može da obuhvata sljedeće: nadgledanje, održavanje, koordiniranje, učestvovanje, pružanje smjernica, prisustvovanje i/ili zastupanje na sastancima i izvještavanje međunarodne zajednice. Međunarodna zajednica je planirala da OHR ima ograničenu ulogu međunarodnog koordinatora za civilne napore pa je neposredno nakon kraja rata Visoki predstavnik i igrao ulogu koordinatora i fasilitatora između dva entiteta, pomažući funkcionisanje Predsjedništva Bosne i Hercegovine (tj. organiziranje sastanaka, pisanje zapisnika, organiziranje prijevoza članova Predsjedništva Bosne i Hercegovine i slično). Vremenom se mandat i uloga Visokog predstavnika znatno proširuje uprkos ograničenim ovlaštenjima i resursima koje je imao na početku.[6] Konkretnije, Visoki predstavnik se borio da pomakne mirovni proces naprijed bez pravno obavezujućih ovlasti i dok Odluka međunarodne zajednice da zauzme decentralizirani pristup implementaciji civilnog aspekta Dejtonskog sporazuma nije pokazala značajne rezultate ni dvije godine nakon rata, ostavljajući *OHR-u relativno marginalnu ulogu koordinacije*[7] postalo je jasno da mora ojačati mandat Visokog predstavnika. Dakle, tokom perioda od 1995. do 2005. godine, uloga Visokog predstavnika je evoluirala jer je postalo evidentno da postoji potreba za povećanim međunarodnim angažmanom i proširenjem odgovornosti u pitanjima koja međunarodna zajednica smatra da nedostaju u Bosni i Hercegovini (tj. demokratija, vladavina prava, ravnopravnost spolova) itd. Iako su svi Visoki predstavnici imali jednaka ovlaštenja, nisu ih svi jednako koristili

[4] *Dejtonski mirovni sporazum*, član II (1) (d) 1995, 112.
[5] *Isto*, 114.
[6] Najveća promjena ovlaštenja i zadataka OHR-a dogodila se tokom Bonske konferencije u decembru 1997. godine, kada je Vijeće za implementaciju mira dalo OHR-u dodatna ovlaštenja koja su oblikovala njegovu ulogu i uticaj u Bosni i Hercegovini u godinama koje dolaze. Takozvane „bonske ovlasti“ omogućavaju Visokom predstavniku širi mandat i značajniji uticaj na bh. pitanja. Pozivanje na odjeljak XI Bonskih zaključaka sugerira da je Vijeće za implementaciju mira (PIC) dalo OHR-u ovlasti da donosi obavezujuće odluke što automatski znači da PIC ima također vrlo važnu ulogu u postdejtonskom bh. političkom sistemu. -prema: Berina Beširović, *Uloga institucije Visokog predstavnika u implementaciji Dejtonskog mirovnog sporazuma (1995-2006),* Sarajevo 2018.
[7] Matteo Recchia, *International intervention and statebuilding: The politics of international bureaucracy*, Oksford 2015, 164.

niti su dobili istu podršku lokalne i međunarodne zajednice. Zbog toga su specifične odluke Visokih predstavnika predmet istraživanja u ovom radu, a mi smo izdvojili one koje smatramo kao najznačajnije za državno-pravni razvitak Bosne i Hercegovine i možemo ih sumirati u tri kategorije:

- Donošenje obavezujućih odluka i zakona (uglavnom kada lokalni predstavnici nisu voljni ili ne mogu donijeti odluku, kada ne postoji domaći konsenzus);
- Reforma pravosuđa i poništenje Odluka Ustavnog suda;
- Smjena sa političkih pozicija i eliminacija iz politike onih ličnosti za koje OHR smatra da na bilo koji način krše Dejtonski mirovni sporazum i Ustav Bosne i Hercegovine.

Pregled najznačajnijih odluka za državno pravni razvitak Bosne i Hercegovine

U periodu od decembra 1995. do jula 2021. godine u Bosni i Hercegovini ulogu Visokog predstavnika obnašalo je sedam Visokih predstavnika te je period od 1995. do 2021. godine i vremenski okvir koji se razmatra u ovom radu. Dana 1. avgusta 2021. godine funkciju osmog po redu Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu preuzima njemački političar Christian Schmidt. Prvi Visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu sa kojim i počinje ovo istraživanje bio je Carl Bildt.[8] U knjizi *Misija mir (org. Peace Journey. The Struggle for Peace in Bosnia 1998)* Carl Bildt detaljno opisuje u kakvoj atmosferi je došlo de njegovog preuzimanja pozicije prvog Visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini i navodi kako je i prije nego je zvanično imenovan na tu poziciju, postojala jasna indicija i namjera evropskih sila da upravo njega imenuju za prvog Visokog predstavnika.[9] Pritisak evropskih zemalja da Visoki predstavnik bude Evropljanin, a njegov zamjenik Amerikanac prihvaćen je i potvrđen na potpisivanju Dejtonskog sporazuma 14. decembra 1995. godine.[10] Par dana poslije, 21. decembra 1995. godine Carl Bildt je u Sarajevo došao kao prvi Visoki predstavnik u Bosni i Hercegovini sa vrlo specifičnom dvojakom ulogom: konsolidirati mir, a istovremeno i služiti kao Visoki predstavnik u okviru svog mandata predviđenim Aneksom 10 Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Prvi Visoki predstavnik: Konsolidacija mira i uspostavljanje Ureda Visokog predstavnika

Podsjetit ćemo, jedno od ključnih pitanja oko kojih je moglo doći do propasti cjelokupnih pregovora u Dejtonu i propasti samog mirovnog plana jeste

[8] Carl Bildt, *Misija mir,* Beograd 1999, 72.
[9] *Isto*, 121.
[10] Dražen Živić, Carl Bildt: Misija mir, *Društvena istraživanja,* časopis za opća društvena pitanja, god. 8, br. 5, Zagreb 1999, 910.

pitanje Sarajeva.[11] Problem Sarajeva ticao se podijeljenosti grada tako da su dio kontrolisali bosanski muslimani, a dio kontrolisali Srbi i dok je delegacija bosanskih muslimana u Dejtonu zahtijevala da Sarajevo pripadne Federaciji Bosne i Hercegovine, delegacija bosanskih Srba bila je izričito protiv toga.[12] Američki predsjednik Bill Clinton bio je na poziciji da Sarajevo bude nedjeljivo u okviru Federacije Bosne i Hercegovine, ali su se tokom pregovora razmatrale i opcije kao što su to da Sarajevo bude distrikt ili uređeno na federalnom modelu koji ne bi bio u okviru ni entiteta RS ni entiteta Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH).[13] Richard Holbrooke u svojoj knjizi *Završiti rat* opisuje atmosferu u kojoj su vođeni pregovori u vezi sa statusom i položajem Sarajeva.[14] Prema njegovom sjećanju opcija distrikta bila je prihvatljiva za bosansku delegaciju, ali je taj prijedlog odbio Slobodan Milošević uz objašnjenje da je takav koncept nemoguć i da će se *narod međusobno poubijati*. Izrevoltiran nedostatkom saradnje sa Miloševićeve strane, Holbrooke je nastavio insistirati na onome što je i sam američki predsjednik Clinton predlagao, a to je nepodijeljeno Sarajevo u okviru FBiH na šta je Milošević, na iznenađenje svih prisutnih, u konačnici pristao te je Sarajevo ostalo nedjeljivo u okviru entiteta FBiH o čemu je delegacija bosanskih Srba bila obavještena tek na konačnom potpisivanju Dejtona 14. decembra u Parizu jer se očekivala burna reakcija kakva je i uslijedila.[15]

Neposredno nakon svog dolaska u Sarajevo, Carl Bildt se sastao sa Momčilom Krajišnikom, članom delegacije Republike Srpske, koji je kao primarno pitanje od srpskog interesa istakao zabrinutost položajem Srba u Sarajevu sada kada ono pripada entitetu FBiH. U tom smislu je Krajišnik od Bildta zahtijevao da *ili omogući siguran ostanak Srba u Sarajevu, ili ako to ne može garantovati, da se izgradi novi grad za njih s druge strane linije razgraničenja u RS-u.*[16] Ono što je bilo uzrok zabrinutosti kod lidera Srba, a na prvom mjestu Krajišnika koji je u tom momentu obnašao funkciju predsjedavajućeg Narodne Skupštine Republike Srpske, jeste strah od mogućeg egzodusa Srba, kojih je oko 100.000 u tom momentu živjelo u Sarajevu.[17] S

[11] Suad Kurtćehajić, *Prilozi za politički sistem Bosne i Hercegovine,* Sarajevo 2017, 322.
[12] Richard Holbrooke, *Završiti rat,* Sarajevo 1998, 390.
[13] Bill Clinton, *Moj život,* Sarajevo 2004, 731.
[14] R. Holbrooke, *Završiti rat,* 234-249.
[15] Prvo moramo naglasiti da je Holbrooke 29. avgusta 1995. godine imao sastanak sa Miloševićem i tokom tog sastanka utvrđeno je da će Milošević službeno preuzeti ulogu pregovarača u ime svih Srba što su bosanski Srbi prihvatili. Detalji linije razgraničenja utvrđeni su tek na potpisivanju Mirovnog sporazuma u Parizu zbog toga što se težilo što bržem rješavanju problema u Dejtonu, a i dramatičnost pregovora nije ostavljala prostora za analizu i utvrđivanje detaljne karte omjera 1:50.000. Delegacija bosanskih Srba osjećala se izdano od strane Slobodana Miloševića zbog prihvatanja da Sarajevo ostane u FBiH i zbog prešućivanja takvog aranžmana. M. Krajišnik je bio glavni inicijator da se Srbi isele iz Sarajeva i to je iznio na Narodnoj skuštini RS-a od 17. decembra 1998. godine.- prema: Suad Kurtćehajić, *Pravno-politička promišljanja o Bosni*, Sarajevo 2017.
[16] C. Bildt, *Misija mir,* 122.
[17] Mirko Pejanović, *Bosansko pitanje i Srbi u Bosni i Hercegovini,* Sarajevo 1999, 190.

obzirom da se očekivalo da će broj Srba dodatno porasti u okolnostima vraćanja dijelova Sarajeva pod srpskom kontrolom entitetu FBiH, Bildt se posvetio pregovorima sa Krajišnikom o mogućem rješenju ovog pitanja koji je ponudio tri alternative za zahtjevom da se Visoki predstavnik izjasni po tom pitanju do 10. januara 1996. godine.[18] Prva ponuđena opcija podrazumijevala je da se svako preuzimanje kontrole nad teritorijom Sarajeva od strane entiteta FBiH odgodi do 15. septembra 1996. godine, dok se ne održe izbori na tim područjima i na taj način formira nova lokalna srpska uprava, koja bi se kasnije prenijela iz RS-a u FBiH uz zagarantovanu samoupravu.[19] Kako je Krajišnik naveo u obrazloženju, period od januara do septembra bi se trebao iskoristiti za pronalaženje prijelaznih rješenja i tačnije definiranje statusa i prava Srba u ujedinjenom Sarajevu. Druga opcija je predviđala vremenski period od januara 1996. do septembra 1996. godine za izgradnju novih, privremenih stanova za oko 45. 000 porodica koje su u tom momentu živjele na dijelovima Sarajeva pod srpskom kontrolom[20], a u pismu upućenom Bildtu Krajišnik je još dodao i da će *…ukoliko ove alternative nisu ostvarive, svi Srbi iz „srpskog Sarajeva" napustiti grad.*[21] Visoki predstavnik je kao odgovor na ove zahtjeve, zatražio od autoriteta entiteta FBiH da objave amnestiju kako bi se otklonile sumnje srpske strane da će doći do fizičke, materijalne ili krivične odmazde. Posebno je izazovno bilo koordinirati ulazak policije entiteta FBiH na područja koja su tokom pregovora držali Srbi jer je bilo potrebno pregovarati konsenzus Bošnjaka i Hrvata iz entiteta FBiH, a istovremeno i interese dva entiteta. Dotadašnju liniju podjele Sarajeva, koja je prolazila kroz sredinu grada trebalo je repozicionirati, i na nove koordinate postaviti policijske snage, zadatak koji je isključivo zavisio od tri pregovaračke strane jer su i Hrvati kao i Srbi bili nepovjerljivi prema novom omjeru snaga.

Proces integrisanja policije dodatno je bio otežan činjenicom da su odredbe Mirovnog sporazuma bile nejasne kada se radilo o pitanju prava preuzimanja područja propisanih Dejtonskim sporazumom jedne policije od druge. Visoki predstavnik je potom utvrdio da će policija Federacije BiH preuzeti područja tri mjeseca nakon potpisivanja Sporazuma, a da će se vrijeme do tada iskoristiti za stvaranje integrisane policije, da će postojeće civilne vlasti i policija, do tada, ostati na svojim mjestima, pod uslovom da poštuju Ustav Bosne i Hercegovine i FBiH. Općenito, pitanje korekcije linije razgraničenja bilo je konstantno aktuelno u prvih par mjeseci 1996. godine jer je Dejtonski sporazum predviđao u Članu V, Aneksa 2 da se izmjene međuentitetske linije razgraničenja mogu vršiti samo uz konsenzus oba entiteta. S obzirom da se domaće vlasti nisu mogle dogovoriti oko korekcija linije razgraničenja, a uz hitnu potrebu za korekcijama s obzirom da je utvrđena linija prolazila kroz stanove, kuće, škole i drugo, na zahtjev Visokog predstavnika formirana je grupa pod upravom IFOR-a kao Komisija za međuentitetsku liniju sa zadatkom da prouči potrebne

[18] C. Bildt, *Misija mir,* 197.
[19] *Isto*, 254.
[20] *Isto*, 255.
[21] *Isto*, 256.

korekcije. Zbog brzine i intenziteta pregovora u Dejtonu, u kojim je po prvi put korištena trodimenzionalna tehnologija i digitalna kartografija za određivanje zvanične granice u nekom mirovnom sporazumu, Komisija za međuentitetsku liniju je održala niz sastanaka u prvoj polovini 1996. godine sa ciljem rješavanja detalja međuentitetske linije koji su se najviše ticali Sarajeva, kao što smo već govorili. Britanski general Michael Villcoix[22] je u svom intervjuu za *Politiku* 2016. godine rekao da je više od 40 promjena međuentitetske linije utvrđeno na sastancima koje je lično predvodio, a da je sve te promjene odobrio tadašnji zapovjednik IFOR-a admiral Leighton W. Smith. Većina korekcija je bila dogovorena postepeno i nakon detaljnih analiza karte koja je korištena u vrijeme pregovora, te je utvrđeno da se nova međuentitetska linija poklapa sa starom linijom fronta.

Pored toga što je proširio sjedište OHR-a i na Banja Luku (1996) i Mostar (1997.), na prvom mjestu valja napomenuti kako je Carl Bildt aktivno radio na uklanjanju iz politike optuženih za ratne zločine, a na prvom mjestu za uklanjanje iz politike Radovana Karadžića. Protiv Radovana Karadžića je Međunarodni sud za ratne zločine počinjene u bivšoj Jugoslaviji, sa sjedištem u Haagu, podigao optužnicu 16. novembra 1995. godine. Kada je Carl Bildt došao u Sarajevo na mjesto Visokog predstavnika, Radovan Karadžić je bio predsjednik entiteta Republika Srpska i na toj poziciji ostao sve do 30. juna 1996. kada ga de facto zamjenjuje Biljana Plavšić, nakon aktivnog pritiska Carla Bildta i SAD-a preko Richarada Holbrooka. Sa ovim u vezi Bildt je izdao dva Memoranduma upućena Holbrooku, prvi u kojem navodi nužnost Karadžićeve eliminacije iz politike, a drugi u kojem navodi i opciju prijetnje upotrebe vojne operacije za njegovo eliminisanje i dovođenje pred Haaški sud. Dalje, Carl Bildt je inicirao debatu o ukidanju ekonomskih sankcija za Republiku Srpsku jer je vjerovao da bi ukidanje sankcija pomoglo lakšoj integraciji entiteta u državne okvire. Na sastanku Kontakt grupe u Rimu 17. februara 1996. godine, a na Bildtovu inicijativu, ukinute su sankcije RS-u i započeo je spori proces ponovnog uspostavljanja zajedničke ekonomije.[23] Međutim, u Rezoluciju UN-a je na apel Visokog predstavnika, također uvrštena i formulacija koja je ukazivala na mogućnost ponovnog uvođenja sankcija protiv onoga ili onih koji flagrantno dovedu u pitanje Dejtonski sporazum.[24]

[22] M. Villcoix je dužnost u Bosni i Hercegovini preuzeo 1994. godine, kada je imenovan za šefa Štaba savezničkog Korpusa za brze reakcije, a u decembru 1995. postao je načelnik Štaba kopnenih trupa Snaga za implementaciju mirovnog sporazuma, IFOR-a. Od 1996. godine bio je na dužnosti pomoćnika načelnika Generalštaba IFOR-a, a potom od 1999. i zamjenik komandanta operacija Sigurnosnih snaga – SFOR-a.

[23] Milan Opačić, Ukidanje sankcija SR Jugoslaviji - značenje i osnovanost sumnji, *Vojno delo,* god. 48, br. 6, Beograd 1996, 61.

[24] Vijeće sigurnosti, *Rezolucija broj S/RES/1112*, 1997.

Državni simboli i jedinstvena valuta

Bildtov nasljednik bio je Carlos Westendorp, španski političar i diplomata, koji je nakon njega pune dvije godine obnašao funkciju Visokog predstavnika. Iako je Bildt uložio napore da osposobi rad Centralne banke onako kako je on predviđen Ustavom, prvi uspjesi u radu Centralne banke vidjeli su se tek u avgustu 1997. godine kada je zvanično počela sa radom na uvođenju jedinstvene državne valute.[25] Do tog momenta su se u Bosni i Hercegovini upotrebljavale četiri različite valute i to: bosanski dinar, jugoslavenski dinar, hrvatska kuna i njemačka marka, a s obzirom da se domaći političari nisu mogli usuglasiti oko odricanja od tih valuta i uvođenja zajedničke to se postiglo tek 21. januara 1998. godine kada je predstavljena nova, zajednička valuta, važeća u oba entiteta.[26] Prva zajednička novčanica pod nazivom „konvertibilna marka" izdata je 22. juna 1998. i postala nacionalna valuta pod akronimom BAM.[27] Prilikom uvođenja valute i odlukom Odbora Centralne banke Bosne i Hercegovine, sve su novčanice štampane u dva izdanja, varijanta za FBiH i varijanta za RS, ali su se mogle koristiti na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine jer je razlika bila samo u likovima koji su bili na novčanicama, dok je dizajn bio isti i oba zvanična pisma, latinično i ćirilično, su bili ispisani na obje verzije.[28]

Westendorp je najviše ostao upamćen po donošenju niza Odluka koje se tiču državnih simbola jer se oko njihovog izgleda nije mogla postići saglasnost domaćih vlasti. Na prvom mjestu govorimo o izgledu državne zastave za čije usaglašavanje su domaće elite imale rok do 31. decembar 1997. godine.[29] Taj rok dalo je Vijeće za implementaciju miru i odredilo da, ukoliko se taj rok ne ispoštuje, Visoki predstavnik bude taj koji će dati rješenje. Istekom roka je C. Westendorp objavio svoju namjeru za uspostavljanje nezavisne *Komisije za predlaganje alternativa za zastavu Bosne i Heregovine* u svom obraćanju 31. decembra 1997. godine.[30] Novoformirana nezavisna Komisija se sastojala od sljedećih članova: Mladen Kolobarić, Nedo Milčević, Sado Musabegović, Marco Oršolić, Ranko Risojević, Vehid Šehić i Gajo Sekulić.[31] Na prvom neformalnom susretu Komisije 10. januara, kojom je predsjedavao Hanns Schumacher, Komisija se složila da već do 30. januara 1998. godine podnese svoj prijedlog za zastavu Bosne i Hercegovine Visokom predstavniku i ponudila je tri alternative.[32] Bilo je planirano da Visoki predstavnik, nakon odgovarajućih

[25] David Chandler, *Empire in Denial: The Politics of State-Building in Bosnia*, London 2007, 47.
[26] *Ured Visokog predstavnika*, 21. januar 1998.
[27] *Zakon o Centralnoj banci Bosne i Hercegovine*, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine" br. 1/1997.
[28] *Isto*.
[29] Pal Kolst, National symbols as signs of unity and division, *Ethnic and Racial Studies,* god. 29, br. 4, London 2006, 690.
[30] Carlos Westendorp, *Lessons from Bosnia and Herzegovina: A report by the former High Representative*, International Crisis Group 1999.
[31] *Ured Visokog predstavnika*, 12. januar 1998.
[32] *Isto*.

razmatranja, odluči o tome koje procedure bi najbolje osigurale da se odluka o usvajanju zastave dostigne na demokratski način, ali najkasnije do 15. februara 1998. godine.[33] Utvrđena procedura je podrazumijevala da se izgled zastave prvo uputi na oba doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine na usvajanje, a potom bi se usvojeni prijedlog trebao uputiti Predsjedništvu na potvrđivanje. S obzirom da Dom naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine nije mogao postići kvorum po pitanju ni jedne alternative za izgled zastave, u konačnici je sam Visoki predstavnik izabrao prvu alternativu koja je zapravo današnja državna zastava uz minimalne modifikacije.[34] Westendorp je također insistirao i na usvajanju zajedničkog grba koji je u današnjoj varijanti stupio na snagu 18. maja 1998. godine.[35] Na tom tragu nastavlja se rad Westendorpa na konsolidaciji državnih simbola i njegov Ured polovinom iste godine raspisuje javni konkurs za državnu himnu na koji je pristiglo više od 80 radova. Od pristiglih prijava služba OHR-a izabrala je tri i uputila Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine na razmatranje. Na sjednici Predstavničkog doma održanoj 10. februara 1999. godine odlučeno je da nova himna Bosne i Hercegovine bude *Intermezzo,* ali Dom naroda nije mogao postići saglasnost u vezi sa tekstom himne te je Visoki predstavnik 25. juna 1999. godine nametnuo *Zakon o državnoj himni* kojim se utvrđuje muzika himne bez teksta.[36] Svoj zadatak konsolidacije mira kroz izgradnju države Westendorp je sproveo i putem uvođenja jedinstvenih registarskih oznaka koje su do tada imale tri varijante, u zavisnosti od toga je li registarsko mjesto pod kontrolom Bošnjaka, Hrvata ili Srba. Ključna razlika je bila u tome što su na registarskim oznakama stajali simboli nepriznatih tvorevina ili grbovi stavljeni van snage kao što je grb sa ljiljanima, grb Herceg-Bosne i grb Srpske republike Bosne i Hercegovine.

Prve registarske oznake jedinstvene za cijelu teritoriju države stavljene su u upotrebu od 1. juna 1998. godine nakon velikog pritiska Visokog predstavnika na odlučujuće organe.[37] Dalje, Westendorp je bio prvi Visoki predstavnik koji je, pozivajući se na bonske ovlasti, smijenio jednog visokog javnog dužnosnika zbog nepoštivanja Ustava Bosne i Hercegovine, Dejtonskog sporazuma i volje građana. Westendorp je u martu 1999. godine donio Odluku o smjeni Nikole Poplašena sa političke scene nakon što je od njega primio pismo u kojem on odbija zahtjeve Visokog predstavnika u vezi sa njegovim nezakonitim nastojanjima da smijeni premijera Vlade Republike Srpske, Milorada Dodika.[38] Entitetski Predsjednik Nikola Poplašen je zloupotrijebio svoja ovlaštenja i blokirao volju naroda Republike Srpske time što je kočio

[33] *Isto*.
[34] Ured Visokog predstavnika, *Odluka o nametanju Zakona o zastavi Bosne i Hercegovine*, 4. februar 1998.
[35] Ured Visokog predstavnika, *Odluka o obliku i izgledu grba Bosne i Hercegovine*, 18. maj 1998.
[36] Ured Visokog predstavnika, *Odluka o Zakonu o Državnoj himni Bosne i Hercegovine*, 25. juni 1999.
[37] Ured Visokog predstavnika, *Odluka o uvođenju jedinstvenih registraskih oznaka*, 1. juni 1998.
[38] Ured Visokog predstavnika, *Smjena Nikole Poplašena*, 5. mart 1999.

implementaciju izbornih rezultata, odbijao da poštuje odluke Narodne skupštine, kao i time što je konstantno djelovao s ciljem ometanja formiranja zakonite vlade koju bi podržala entitetska Narodna skupština.[39] U Odluci koju je objavio Visoki predstavnik se poziva na svoja ovlaštenja, koja su mu data članom V Aneksa 10 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i članom 2. (1) (d) tog istog Aneksa. Također, U članu 1.1. pomenutog Aneksa se kaže da termin "civilna implementacija" naročito obuhvata "uspostavu političkih i ustavnih institucija u Bosni i Hercegovini."[40] U tumačenju ovih ovlaštenja, Vijeće za implementaciju mira je na svojoj konferenciji održanoj u Bonu 10. decembra 1997. godine, ovlastilo Visokog predstavnika da poduzme mjere protiv osoba na javnim funkcijama za koje ustanovi da krše pravne obaveze preuzete prema Mirovnom sporazumu ili uvjetima njegove implementacije. Vijeće za implementaciju mira je potvrdilo ova ovlaštenja u Odjeljku 10. Aneksa Madridske deklaracije od 16. decembra 1998. godine i na taj način je Westendorp smijenio ukupno dvanaestoricu dužnosnika.

Institucionalne reforme

U istom tonu smjenjivanja sa dužnosti nastavio je i njegov nasljednik koji je na poziciju Visokog predstavnika imenovan u avgustu 1999. godine. U svojoj knjizi *Bosna i Hercegovina od Daytona do Evrope* Wolfgang Petritsch detaljno opisuje pritisak kojem je od strane međunarodne zajednice bio izložen zbog izuzetno „sporog napretka Bosne i Hercegovine".[41] Posebno je problematično bilo pitanje izgradnje državnih institucija i problem povratka izbjeglica i raseljenih lica što je bio jedan od ključnih prioriteta i zadataka za Bosne i Hercegovine. Najveća prepreka u implementaciji Aneksa 7 (Sporazuma o izbjeglicama i raseljenim licima) bilo je to što su entiteti za vrijeme rata donjeli zakone prema kojima svi stanari, koji su napustili svoj stan, gube vlasnička prava što je zapravo bila legalizacija etničkog čišćenja.[42] Ovi zakoni su stavljeni van snage 1998. godine, ali se Aneks 7 još uvijek nije u potpunosti sproveo, a posebno su odgovornost za to snosile lokalne političke vlasti koje su se pridržavale neustavnog entitetskog zakonodavstva. Sa ciljem da osigura sprovođenje Aneksa 7, W. Petritsch je donio odluku o obavezi izmjene Zakona o vlasništvu 27. oktobra 1999. godine.[43] Ovim izmjenama je utvrđeno da svaki građanin koji je nelegalni stanovnik nekog objekta isti mora napustiti u roku od 15 dana ukoliko postoji alternativni smještaj, a ukoliko ne postoji trajanje roka predviđeno je da iznosi 90 dana.[44] IPTF snage su bile zadužene za nadgledanje i

[39] *Isto*.
[40] *Isto*.
[41] Wolfgang Petritsch, *Bosna i Hercegovina od Daytona do Evrope,* Sarajevo 2005, 120.
[42] *Isto*, 137.
[43] *Izmjena Zakona o vlasništvu u Bosni i Hercegovini*, Službeni list Bosne i Hercegovine", br. 45/1999.
[44] *Isto*.

sprovođenje deložacije, ali je najveći problem bila činjenica da mnogi građani nisu mogli ostvariti svoje osnovno pravo na povratak imovine u vlasništvo, jer im se na svaki način ometalo da dođu do svojih posjeda, kuća, zemlje itd. zbog pripadnosti određenoj etničkoj skupini. Zbog svega navedenog na inicijativu Petritscha započeo je Projekat za implementaciju Zakona o vlasništvu i povratku izbjeglica - PLIP[45] (*engl. Property Law Implementation Plan*). Ovaj projekat obilježila je smjena 22 funkcionera vlasti 29. novembra 1999. godine među kojima su bili kantonalni guverneri i ministri, gradonačelnici kao što je gradonačelnik Banja Luke, predsjednici općina i četvorica šefova općinskih stambenih komisija koji su bili odgovorni za vraćanje nekretnina i povratak izbjeglica; devet Srba, sedam Bošnjaka i šest Hrvata.

Pored navedenog zakona i smjene funkcionera Petritschev mandat obilježili su sljedeći značajniji zakoni: *Zakon o graničnoj službi*, *Zakon o Vijeću ministara* i *Zakon o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću*. Prije uspostavljanja granične službe tu je bio Ured za fiskalnu pomoć (CAFAO) kojeg je osnovala Evropska komisija kao zvaničnu carinsku upravu u oba entiteta, ali je Bosna i Hercegovina imala 400 graničnih prijelaza bez efikasne carinske kontrole. Uz konstantan pritisak Westendorpa na Predsjedništvo, ono se u dopisu izdatom u junu 1999. godine oglasilo i podržalo formiranje državne granične službe.[46] Na osnovu tog dopisa OHR je započeo rad na toj inicijativi koja je rezultirala nacrtom *Zakona u graničnoj službi* kojeg je Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine predložila 12. januara 2000. godine, a dan kasnije Visoki predstavnik proglasio važećim.[47] Također je Ustavni sud Bosne i Hercegovine u avgustu 1999. godine ustanovio da tadašnja struktura Vijeća ministara ne odgovara ustavnim odredbama.[48] Prema odluci Ustavnog suda iz 1999. ovaj Zakon je neustavan i Sud je zahtijevao njegovu izmjenu do 29. decembra 1999. godine.[49] Ni Predsjedništvo ni Vijeće ministara nisu pokazali volju da se ovo uvaži, a kao reakciju se Ustavni sud ponovo sastao, Vijeće ministara je proglašeno nelegalnim i raspušteno (Bosna i Hercegovina je ostala bez vlade). Do rješenja je došlo tek u aprilu kada je Predsjedništvo predložilo, a Vijeće ministara i Parlamentarna skupština usvojili zakon po kojem postoji samo jedan predsjedavajući, koji je istovremeno i ministar, čiji mandat se rotira svakih osam mjeseci.[50] Prvi predsjedavajući je bio Srbin, a pored tri postojeća (Ministarstvo

[45] Formirano je međunarodno tijelo sa zadatakom da prati i unaprjeđuje provođenje zakona. Partneri PLIP-a bili su OSCE, UNHCR, CRCP i Misija UN-a koji su koordinirali i pratili rad svake općine pojedinačno.
[46] Ured Visokog predstavnika, *Zakon o graničnoj službi,* 13. januar 2000.
[47] *Isto*.
[48] Struktura je uključivala dva kopredsjedavajuća, jednog Bošnjaka i jednog Srbina i jednog Hrvata kao zamjenika predsjedavajućeg. Dejtonski ustav predviđa samo jednog predsjedavajućeg, ali se strane u ratu nisu mogle dogovoriti o jednom premijeru države, pa je 15. februara 1997. na snagu stupio zakon koji je predviđao prethodno pomenutu strukturu.
[49] Ured Visokog predstavnika, *Odluka kojom se donosi Zakon o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine,* 3. decembar 2002.
[50] *Isto*.

za vanjske poslove, Ministarstvo za vanjsku trgovinu i Ministarstvo za privredne odnose) formirana su još tri ministarstva: Ministarstvo za evropske integracije, Ministarstvo finansija i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice.[51] Ovakva struktura omogućila je raspodjelu ministarstava prema etničkom principu i to na način da su Srbi dobili Ministarstvo finansija i Ministarstvo za civilna pitanja, Bošnjaci Ministarstvo vanjske trgovine i Ministarstvo za evropske integracije, a Hrvati Ministarstvo vanjskih poslova i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice. Sljedeća je važna Odluka o donošenju Zakona o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću na nivou Bosne i Hercegovine koji nije do tada postojao na državnom nivou, a uporište za ovaj zakon na državnom nivou Petritsch je našao u samom Dejtonskom sporazumu i Ustavu Bosne i Hercegovine u dijelu u kojem je civilna implementacija Dejtona obaveza Visokog predstavnika. Naime, reforma sudstva odnosno nezavisno sudstvo preduslov je za svaku demokratsku državu i njenu izgradnju i Visoki predstavnik je taj zadatak postavio kao prioritet jer u samom članu III stav 5.b. Ustava stoji da su entiteti dužni šest mjeseci nakon stupanja na snagu Sporazuma, početi pregovore sa ciljem uključenja i drugih nadležnosti (pored onih deset taksativno navedenih) na nivo nadležnosti države, a Visoki predstavnik je smatrao da je pravosuđe odnosno jedinstveno Sudsko i tužilačko vijeće jedno od tih pitanja. Dana 23. maja 2002. godine Wolfgang Petritsch je donio paket odluka kojim se uspostavlja Visoko sudsko i tužilačko vijeće na državnoj razini kao i u oba entiteta, uspostavljaju se Instituti za usavršavanje sudaca i Advokatske komore u oba entiteta, proglašava državni zakon o međuentitetskoj saradnji u pitanjima sudstva i proglašava odluka o razrješenju zamjenika ministra pravde Kantona 7, kao i suspenziju jedanaest sudaca.[52]

Zlatno doba OHR-a

Visoki predstavnik koji je najviše uradio za Bosnu i Hercegovinu i najviše radio na njenim evropskim integracijama bio je britanski političar Paddy Ashdown koji je mandat Visokog predstavnika preuzeo 27. maja 2002. godine. Za vrijeme njegovog mandata došlo je do brojnih reformi koje su ojačale i proširile državne nadležnosti u sferi sigurnosti, demokratije i vladavine prava i na taj način otvorio je put Bosni i Hercegovini za saradnju sa evropskim institucijama i organizacijama. Prvi takav primjer odnosi se na reformu policije putem *Zakona o državnoj agenciji za istrage i zaštitu*.[53] OHR i Misija UN-a u Bosni i Hercegovini su sačinile pravni okvir za Državnu agenciju za istrage i zaštitu (SIPA) 2002. godine, a usvajanjem *Zakona o Agenciji za informacije i zaštitu* je ova agencija definirana kao samostalna institucija Bosne i Hercegovine, odgovorna za prikupljanje i obradu podataka od interesa za provođenje

[51] *Isto*.
[52] Ured Visokog predstavnika, *Odluka o donošenju Zakona o Visokom sudskom vijeću Bosne i Hercegovine*, 23. maj 2002.
[53] Ured Visokog predstavnika, *Visoki predstavnik apelira da se postigne dogovor o reformi policije kako bi Bosna i Hercegovina ušla u Evropu,* 21. april 2005.

međunarodnih i krivičnih zakona Bosne i Hercegovine, kao i za zaštitu vrlo važnih ličnosti, diplomatsko-konzularnih predstavništava i objekata institucija Bosne i Hercegovine, te diplomatskih misija.[54] Usvajanjem *Zakona o Državnoj agenciji za istrage i zaštitu* u junu 2004. godine, Agencija za informacije i zaštitu transformirana je u Državnu agenciju za istrage i zaštitu, te je dobila policijska ovlaštenja i postala prva policijska agencija koja svoju nadležnost ostvaruje na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine.[55] Ovim su proširene nadležnosti države, a sa tim u vezi formirano je i novo Ministarstvo sigurnosti 2005. godine. Bez angažmana Visokog predstavnika, ne bi se mogla realizirati ova odredba jer političke elite iz Republike Srpske nisu podržavale ovu reformu. Prve značajne inicijative za reformu policije počele su još 2003. godine aktiviranjem Policijske misije Evropske unije (EUPM) u Bosni i Hercegovini.[56]

Evropska komisija je inicirala reformu 15. decembra 2004. godine, a u aprilu 2005. godine Narodna skupština RS-a odbila je prijedlog reforme koja bi 15 operirajućih policijskih organizacija restrukturirala u jednu državnu.[57] Nakon dvije runde propalih pregovora koji su vođeni u periodu od 2003. do 2005. godine, Paddy Ashdown osniva Komisiju za restrukturiranje policije. U oktobru 2006. godine, parlamentarne skupštine entiteta su prihvatile Sporazum o reformi policije u Bosni i Hercegovini, a za nagradu za prihvaćeni Sporazum, Evropska komisija je dala 21. oktobra 2005. godine saglasnost Vijeću ministara Evropske unije da započne pregovore o stabilizaciji i pridruživanju sa Bosnom i Hercegovinom.[58] Kada govorimo o sektoru sigurnosti, Ashdown će ostati zapamćen po svom angažmanu u procesu obrazovanja Jedinstvenih oružanih snaga koje su uspostavljene 1. januara 2006. godine prenosom nadležnosti sa entiteta na državni nivo.[59] *Zakon o odbrani Bosne i Hercegovine* usvojen je na zasjedanju oba doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine 28. septembra, odnosno 5. oktobra 2005. godine, a počeo sa primjenom 1. januara 2006. godine.[60] Dalje, donošenjem *Zakona o sistemu indirektnog oporezivanja u Bosni i Hercegovini* 29. decembra 2003. godine Parlament Bosne i Hercegovine stvorio je pravni osnov za uspostavljanje Uprave za indirektno oporezivanje, najveće institucije na državnom nivou. Ovim Zakonom je državi Bosni i Hercegovini data osnova za jedinstveni sistem indirektnog oporezivanja koji je, u makroekonomskom kontekstu, podržao stabilnost i održivost. Uređeno je jedinstveno provođenje poreza na cjelokupnoj teritoriji Bosne i Hercegovine. U institucionalnom smislu, formirana je Uprava za indirektno oporezivanje kao

[54] Zakon o državnoj agenciji za istrage i zaštitu, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 27/2004, 63/2004, 35/2005, 49/2009 i 40/2012.
[55] *Isto*.
[56] Denis Hadžović, Pregled stanja u oblasti policije u Bosni i Hercegovini, *Centar za sigurnosne studije*, Sarajevo 2013, 32.
[57] *Isto*, 35.
[58] *Isto*, 39.
[59] Zakon o odbrani Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 88/2005.
[60] *Isto*.

samostalna upravna organizacija te je tokom 2004. godine izvršeno spajanje bivših carinskih uprava oba entiteta i Distrikta Brčko.[61] Uprava je jedinstveno i de facto počela funkcionisati od januara 2005. godine i time se započelo uspostavljanje jedinstvenog ekonomskog prostora sa značajnim napretkom. Također, Ashdown je kao Visoki predstavnik radio na ujedinjenju grada Mostara kroz uspostavljanje funkcionalne uprave. Domaće vlasti u gradskom Vijeću grada Mostara formirale su upravu 15. aprila 2003. godine, ali se po pitanju političke i institucionalne kohezije nisu riješila ključna pitanja, odnosno Povjereništvo za upravu je postojalo samo *de jure*. Radeći na približavanju evropskim integracijama, Ashdown je odlučio rješavanje pitanja Mostara koje uključuje i donošenje Statuta prepustiti novoformiranom Povjereništvu za reformu grada Mostara. Ovo Povjereništvo formiramo je 17. septembra 2003. godine donošenjem Odluke o formiranju Povjereništva za reformu grada Mostara broj 160/03.[62] Povjereništvom je predsjedavao predstavnik međunarodne zajednice, Norbert Winterstein, a za saradnike je imenovao gradonačelnika Hamdiju Jahića i dogradonačelnika Ljubu Bešlića te pet nezavisnih saradnika. Glavni zadatak Povjereništva bio je donošenje prijedloga Statuta za ujedinjenje Mostara. Za predloženi Statut nije postojao konsenzus u gradskoj upravi te je Visoki predstavnik donio Odluku kojom proglašava Statut grada Mostara 28. januara 2004. godine.[63] Odlukom je predviđeno da Statut stupa na snagu 15. marta iste godine, a najvažnije je da je predviđao u članu 5. Stav 1. da teritorij grada obuhvata jedinstveno i nepodjeljeno područje.[64] Primjena i poštivanje Statuta još uvijek predstavlja problematično pitanje posebno kada je riječ o lokalnim izborima, a to je slučaj i sa nekim drugim općinama.

Na primjer, za neke općine u kojima se neposredno nakon potpisivanja Dejtona nije mogla ukinuti paralelna administrativna struktura uvodila se supervizija pod vodstvom OHR-a. Tako su režimi supervizije za Žepče uvedeni 2000., a za Gornji Vakuf-Uskoplje 2001. godine.[65] U periodu od uspostavljanja režima supervizije pa sve do 2005. godine Visoki predstavnik nadgledao je proces demokratizacije i uspostavljanja funkcionalne administracije. Za Žepče i Gornji Vakuf-Uskoplje najveći napredak postignut je u te tri godine Ashdownovog mandata te je on proglasio Odluku o ukidanju supervizije u općinama Žepče i Gornji Vakuf-Uskoplje 31. januara 2005. godine.[66] Na kraju valja napomenuti da je Ashdown za vrijeme svog mandata od 2002. do 2006. godine, što smatramo zlatnim dobom OHR-a u kojem je nametnuo rekordnih 430

[61] *Zakon o sistemu indirektnog oporezivanja u Bosni i Hercegovini*, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 44/2003.
[62] Ured Visokog predstavnika, *Odluka o uspostavljanju Povjereništva za reformu Grada Mostara*, 17. septembar 2003.
[63] Ured Visokog predstavnika, *Odluka kojom se proglašava Statut Grada Mostara*, 28. januar, 2004.
[64] *Isto*.
[65] Ured Visokog predstavnika, *Odluka o Općini Gornji Vakuf – Uskoplje*, 15. septembar 2001.
[66] Ured Visokog predstavnika, *OHR prenio nadležnosti na domaće organe,* 1. februar 2005.

odluka, u javnosti najviše ostao zapamćen po smjeni javnih dužnosnika sa vlasti. U jednom danu smijenio je čak 59 funkcionera iz entiteta Republika Srpska među njima i Dragana Kalinića, predsjednika Narodne skupštine RS i do tada prvog čovjeka SDS-a, Zorana Đerića, ministra unutrašnjih poslova RS, poslanike SDS-a u Narodnoj skupštini RS-a i znatan broj načelnika općina iz tog entiteta.[67] Na listi trajno smijenjenih našlo se 12 osoba, dok su ostali smijenjeni uvjetno, do hapšenja Radovana Karadžića. Također je 2003. smijenio i tadašnjeg direktora Elektroprivrede Bosne i Hercegovine Edhema Bičakčića, zbog zloupotrebe položaja i korupcije. Godine 2005. s dužnosti člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine smijenio je Dragana Čovića zbog podizanja optužnice u Sudu Bosne i Hercegovine, a koja ga je teretila za zloupotrebu položaja.[68]

Iako je bio Visoki predstavnik sa najkraćim mandatom od nepune godine dana, Christian Schwarz-Schilling je zaslužan što su se prvi značajni pregovori o ustavnoj reformi uopće započeli i to pod pokroviteljstvom Sjedinjenih Američkih Država. U svojim brojnim javnim nastupima (poput onog na konferenciji u Berlinu u ljeto 2006. godine) istakao je kako je ustavna reforma od ključne važnosti za političku i ekonomsku budućnost Bosne i Hercegovine i kako će sam preuzeti ključnu ulogu u vođenju tih procesa.[69] Schilling i jeste bio jedan od ključnih sudionika u pregovorima o Aprilskom paketu, koji iako je bio neprihvaćen u konačnici od strane Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, i dalje ostaje najznačajniji pokušaj transformacije dejtonske Bosne i Hercegovine.[70] Njegov nasljednik, Miroslav Lajčak, slovački političar koji je kao fokus svog mandata u svom inauguralnom govoru nabrojao: suočavanje sa prošlošću i suočavanje sa genocidom i drugim ratnim zločinima, reformu policije i ustavne reforme za vrijeme svog dvogodišnjeg mandata u Bosni i Hercegovini ostao je upamćen po donošenju Odluke o izmjenama i dopunama Zakona o Vijeću ministara i po tome što je zahtijevao od Parlamentarne skupštine da izmijeni poslovnike o radu oba doma. Odluka koju je Lajčak 19. oktobra 2007. godine donio, a 24. oktobra 2007. godine detaljno obrazložio donijeta je sa ciljem uspostavljanja efikasnijeg rada institucija i predstavlja izmjenu i dopunu zakona kojeg je donio njegov prethodnik u decembru 2002. godine.[71] Odluka je značajna jer omogućava neometan rad Vijeća ministara s obzirom da je jedna od intervencija i ona u kvorum i način donošenja odluka.[72] Mjerama se osigurava da nijedan od članova Vijeća ministara ne može opstruirati njegov rad time što se jednostavno ne pojavi na sjednicama, kao i potreba da Vijeću ministara bude

[67] Ured Visokog predstavnika, *Odluka o smjeni Zorana Đerića*, 30. juni 2004.
[68] Ured Visokog predstavnika, *Obraćanje visokog predstavnika Paddy Ashdowna na konferenciji za medije o smjeni predsjednika Čovića*, 29. mart 2005.
[69] Christian Schwarz-Schilling, *Prokockani mir u Bosni*, Sarajevo 2022, 137.
[70] *Isto*, 64.
[71] *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine*, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ br. 76/2007.
[72] *Isto*.

omogućeno da stalno donosi odluke.[73] Najznačajnije, Odlukom je izmijenjen i dopunjen član 18(3) Zakona o Vijeću ministara kako bi se omogućilo Vijeću ministara da održava sjednicu ako je na toj sjednici prisutno više od jedne polovine njegovih članova.[74] Ovom izmjenom i dopunom umanjuju se mogućnosti da se Vijeće ministara blokira izostajanjem članova iz reda nekog od ravnopravnih naroda. Prema prethodnom Zakonu o Vijeću ministara[75] predviđeno je da se odluke moraju donositi putem konsenzusa svih izabranih ministara, a izmjenama koje je uveo Lajčak, sjednice se mogu održavati uz prisustvo natpolovične većine izabranih, a odluke se donose konsenzusom prisutnih i koji glasaju.[76] Prethodno je rad Vijeća ministara bio blokiran na način da nije bilo sankcija za nedolazak na sjednice i pojedini ministri su to koristili kako bi blokirali rad Vijeća i ne bi se raspravljalo o određnim pitanjima. Izmjenama je predviđeno da će se sjednice održavati barem jednom sedmično.[77] Dodatno, u istom setu odluka od 19. oktobra 2007. godine Lajčak je dao prijedlog za izmjene i dopune poslovnika o radu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine jer je konstatirao da su tadašnji poslovnici o radu u koliziji sa Ustavom Bosne i Hercegovine.[78] Kolizija se primarno nalazila u dijelovima poslovnika o radu koji su se odnosili na kvorum i postupak donošenja odluka i poslovnici o radu su ostavljali mogućnost da se nedolaskom na sjednice blokira rad institucije i drugih njenih tijela.[79] Lajčak daje detaljno objašnjenje prijedloga za njihovu izmjenu: Ustavom su predviđena tri koraka u odlučivanju u oba doma Parlamentarne skupštine.

Prvi krug glasanja o odluci podrazumijeva većinu onih koji su prisutni i glasaju, tokom kojeg će članovi ili delegati ulagati najveće napore kako bi se pobrinuli da ta većina uključuje najmanje jednu trećinu glasova delegata ili članova s teritorije svakog entiteta. Pod dva, ukoliko ovo većinsko glasanje ne uključuje jednu trećinu glasova delegata ili članova s teritorije svakog entiteta, predsjedavajući i zamjenici predsjedavajućeg doma moraju se sastati kao komisija i nastojati postići saglasnost oko odluke u roku od tri dana od glasanja. Pod tri, ako ti napori propadnu, pristupa se drugom krugu glasanja u vezi s odlukom. S ciljem da bude usvojena, potrebno je da data odluka dobije podršku većine onih koji su prisutni i glasaju, pod uslovom da glasovi „protiv" ne sadrže dvije trećine ili više članova/delegata izabranih iz svakog entiteta. Tekstovima dotadašnjih poslovnika tumači se ustavni uslov da većina uključuje barem 1/3 glasova članova/delegata s teritorije svakog entiteta na način da se upućuje na

[73] *Isto*.
[74] *Isto*.
[75] *Zakon o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine*, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", br. 38/02, 30/03, 42/03, 81/06.
[76] *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine*, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine" br. 76/2007.
[77] *Isto*.
[78] Ured Visokog predstavnika, *Objašnjenje Odluke visokog predstavnika* od 19. oktobra, 24. oktobar 2007.
[79] *Isto*.

sve članove/delegate izabrane iz jednog entiteta. Međutim, formulacijom iz Ustava (a konkretno riječju ´glasovi´ koja se u njemu koristi) zahtijeva se da se poslovnikom upućuje na 1/3 delegata/članova koji su prisutni i glasaju. Predloženim izmjenama tumači se uslov jedne trećine na način da se isti odnosi samo na one članove/delegate koji su prisutni i glasaju. Kao takvo, pravilo iziskuje da predstavnici iz svakog entiteta budu prisutni na sjednici ukoliko žele da glasaju „protiv" odluke. Ovim izmjenama i dopunama se ni na koji način ili u bilo kojem obliku ne ukidaju niti eliminišu navedeni zahtjevi za 1/3. Premda se u Ustavu predviđa, prema članu IV (3) d), da je uloga predsjedavajućeg i zamjenika predsjedavajućeg da pokušaju postići saglasnost o odluci koja je već prošla prvi korak, postojećim poslovnicima se umjesto toga propisuje da će Kolegij nakon usaglašavanja obavijestiti Dom, koji potom mora iznova glasati o odluci uz identičan uslov da preduzme najveće napore da sakupi najmanje 1/3 entitetskih glasova. Ovom odredbom se zapravo uvodi dodatni mehanizam blokade u sistem i otvara mogućnost pojave začaranog kruga budući da bi se odluke mogle beskonačno proslijeđivati iz Doma u Kolegij i iz Kolegija u Dom. Formulacija zadnje rečenice člana IV (3) d) Ustava se odnosi na ´dvije trećine, ili više, delegata ili članova izabranih iz svakog entiteta´ nasuprot ´glasova´ navedenih delegata ili članova. Predloženim izmjenama i dopunama se stoga jednostavno osigurava da zahtjev 2/3 bude usklađen sa izričitom formulacijom u Ustavu. Time se samo pojašnjava da takav zahtjev treba biti izračunat na osnovu ukupnog broja članova/delegata izabranih iz svakog entiteta nasuprot broju članova/delegata koji su prisutni i glasaju. Uzimajući u obzir da su ovi prijedlozi bili isključivo u vidu preporuke konstatujemo da Parlamentarna skupština još uvijek nije izmijenila svoje poslovnike o radu. Analizirajući Lajčakov mandat da se zaključiti da je pokazao interes da se uključi u reformu pravosuđa, posebno u oblasti procesuiranja ratnih zločinaca, te je sa tim u vezi smijenio zamjenika direktora Policije Republike Srpske za obuku, Dragomira Andana, te naložio smjene još 35 policajaca iz ovog entiteta, kao i oduzimanje pasoša i ličnih dokumenata za 93 osobe 10. jula 2007 godine.[80] Svi oni dovedeni su na različite načine u vezu sa zločinima počinjenim u julu 1995. godine nakon pada Srebrenice. Visoki predstavnik je istom odlukom nametnuo izmjene i dopune nekoliko zakona, a sve kako bi se olakšale istrage i procesuiranje optuženih za ratne zločine.

Od marta 2009. godine ulogu Visokog predstavnika preuzima Valentin Inzko i tada počinje period sramne tišine OHR-a. Valentin Inzko, koji je na poziciji bio dvanaest godina, od ukupno oko 900 odluka koje su visoki predstavnici donijeli ili nametnuli od 1997. godine kada su uvedene bonske ovlasti, Inzko je, uzimajući u obzir i dužinu mandata, uradio najmanje za Bosnu i Hercegovinu. Jedino važno pomena je da je samo nekoliko dana pred napuštanje pozicije Visokog predstavnika, Valentin Inzko donio *Zakon o dopuni krivičnog*

[80] Ured Visokog predstavnika, *Odluka o smjeni Dragomira Andana,* 10. juli 2007.

zakona Bosne i Hercegovine.[81] Ovom dopunom predviđeno je da će svako ko *javno odobri, porekne, grubo umanji ili pokuša opravdati zločin genocida, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin* biti kažnjen kaznom zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina.[82] Također, će se onaj ko kazneno djelo izvrši tako da javnosti učini dostupnim ili joj distribuira letke, slike ili druge materijale, kazniti kaznom zatvora od najmanje jedne godine.[83] Ako je kazneno djelo počinjeno na način kojim se može poremetiti javni red i mir ili je prijeteće, zlostavljajuće ili uvredljivo, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od najmanje tri godine, a za dodjelu priznanja, nagrada, privilegije ili slične počasti, predviđena je kazna zatvora od najmanje tri godine.[84] Počinitelj kaznenog djela koji je dužnosnik ili odgovorna osoba ili zaposlenik u instituciji vlasti ili bilo kojem organu koji se finansira putem javnog budžeta, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje tri godine.[85] Sedam dana nakon donošenja ove odluke na mjesto Valentina Inzka dolazi aktuelni Visoki predstavnik Christian Schmidt.

Zaključna razmatranja

Period nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma označava početak jedinstvenog eksperimenta međunarodne uprave u poslijeratnoj Bosni i Hercegovini, pri čemu je uloga Visokog predstavnika, kao glavnog instrumenta međunarodne zajednice za implementaciju civilnog dijela mirovnog sporazuma, bila presudna za obnovu države i uspostavljanje njenog institucionalnog okvira. Analizom aktivnosti Visokog predstavnika u periodu od 1997. do 2021. godine, posebno tokom mandata Paddya Ashdowna, vidljivo je da je međunarodna zajednica preuzela aktivnu, gotovo paternalističku ulogu u upravljanju Bosnom i Hercegovinom, čime je značajno uticala na njen politički razvoj, pravni sistem, ali i na sam identitet države. Korištenje tzv. bonskih ovlasti omogućilo je Visokom predstavniku da djeluje iznad domaćih institucija, namećući zakone, smjenjujući izabrane zvaničnike, i uspostavljajući nove državne strukture bez saglasnosti lokalnih političkih elita. Te ovlasti su uvedene nakon sastanka Vijeća za implementaciju mira u Bonu 1997. godine, kao odgovor na opstrukcije domaćih političkih lidera u provođenju mirovnog sporazuma. Iako je to značilo privremeno odstupanje od demokratskih principa suvereniteta i političke odgovornosti, međunarodna zajednica je to pravdala višim ciljem, stabilizacijom zemlje i sprječavanjem povratka u sukob. U tom kontekstu, Visoki predstavnici su djelovali kao faktički upravitelji Bosne i Hercegovine, što je kulminiralo u periodu od 2002. do 2006. godine, kada je Paddy Ashdown sproveo niz

[81] *Zakon o dopuni krivičnog zakona Bosne i Hercegovine*, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ br. 46/2021.
[82] *Isto*.
[83] *Isto*.
[84] *Isto*.
[85] *Isto*.

sveobuhvatnih reformi. Reforme koje su rezultat OHR-a obuhvatile su ključne oblasti: pravosuđe (osnivanje Visokog sudskog i tužilačkog vijeća), sigurnost (formiranje jedinstvenih policijskih struktura i državne agencije SIPA), ekonomiju (uspostava Uprave za indirektno oporezivanje i jedinstvenog računa trezora), kao i simboličke aspekte državnosti (uvođenje zajedničke zastave, grba i himne). Međutim, i pored vidljivih rezultata u izgradnji funkcionalnih državnih institucija, intervencionistički pristup međunarodne zajednice izazvao je brojne kontroverze. Domaći politički lideri, naročito iz Republike Srpske, često su se protivili ovakvom načinu upravljanja, smatrajući ga nametnutim i nedemokratskim. U nekim slučajevima, to je dodatno učvrstilo etničke podjele. Također, prisustvo snažnog međunarodnog autoriteta dovelo je do političke inertnosti, umjesto da preuzmu odgovornost za reforme, mnogi lokalni lideri su čekali da međunarodna zajednica "odradi posao", čime je oslabljena unutrašnja politička dinamika. Dugoročno posmatrano, ključno pitanje ostaje – kako osigurati održivost tih institucija bez stalnog prisustva međunarodne zajednice? Odgovor na to pitanje zahtijeva duboku reformu političke kulture u Bosni i Hercegovini, jačanje vladavine prava, kao i istinsku predanost domaćih lidera demokratskim principima i evropskim integracijama. Samo na taj način moguće je postići punu funkcionalnost države koja će biti sposobna da sama rješava svoje unutrašnje probleme.

Summary

The period following the signing of the Dayton Peace Agreement marked the beginning of a unique international administration experiment in post-war Bosnia and Herzegovina. The role of the High Representative, as the primary instrument of the international community in implementing the civilian part of the peace agreement, was crucial for the country's reconstruction and the establishment of its institutional framework. Analysing the activities of the High Representative from 1996 to 2021, particularly during Paddy Ashdown's tenure, it becomes evident that the international community assumed an active, almost paternalistic role in governing Bosnia and Herzegovina, significantly influencing its political development, legal system, and national identity. The use of the so-called "Bonn Powers" allowed the High Representative to act above domestic institutions, imposing laws, dismissing elected officials, and creating new state structures without the consent of local political elites. These powers were introduced after the 1997 meeting of the Peace Implementation Council in Bonn, in response to the obstruction of the peace agreement by domestic political leaders.

While this approach represented a temporary deviation from democratic principles of sovereignty and political accountability, the international community justified it to stabilize the country and prevent a return to conflict. The High Representatives acted as de facto administrators of Bosnia and

Herzegovina, particularly between 2002 and 2006, when Paddy Ashdown implemented a series of comprehensive reforms. These reforms covered key areas such as the judiciary (establishing the High Judicial and Prosecutorial Council), security (creating unified police structures and the SIPA agency), the economy (establishing the Indirect Taxation Authority and the unified treasury account), and symbolic aspects of statehood (introducing a common flag, coat of arms, and anthem). Due to the scale and intensity of these changes, Ashdown's mandate is often referred to as the "golden age" of the Office of the High Representative (OHR).

However, despite visible progress in building functional state institutions, the interventionist approach of the international community sparked numerous controversies. Domestic political leaders, especially from the Republika Srpska, frequently opposed this method of governance, seeing it as imposed and undemocratic. In some cases, it further entrenched ethnic divisions and deepened distrust among the constituent peoples. Moreover, the presence of a strong international authority led to political inertia—local leaders, rather than taking responsibility for reforms, often waited for the international community to "do the work," weakening internal political dynamics. From a long-term perspective, the key question remains: how to ensure the sustainability of these institutions without the continuous presence of the international community? The answer requires profound political culture reform in Bosnia and Herzegovina, strengthening the rule of law, and a genuine commitment by domestic leaders to democratic principles and European integration. Only in this way can the country achieve full functionality and the ability to resolve its internal issues independently.

BIBLIOGRAFIJA/BIBLIOGRAPHY

Zakoni, Odluke OHR-a i drugi pravni akti/
Laws, OHR Decisions, and Other Legal Acts:

1. *Izmjena Zakona o vlasništvu u Bosni i Hercegovini*, "Službeni list Bosne i Hercegovine" br. 45/1999.
2. Ured Visokog predstavnika, *Objašnjenje Odluke visokog predstavnika* od 19. oktobra, 24. oktobar 2007.
3. Ured Visokog predstavnika, *Obraćanje visokog predstavnika Paddy Ashdowna na konferenciji za medije o smjeni predsjednika Čovića*, 29. mart 2005.
4. Ured Visokog predstavnika, *Odluka kojom se donosi Zakon o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine,* 3. decembar 2002.
5. Ured Visokog predstavnika, *Odluka kojom se proglašava Statut Grada Mostara*, 28. januar, 2004.
6. Ured Visokog predstavnika*, Odluka o donošenju Zakona o Visokom sudskom vijeću Bosne i Hercegovine*, 23. maj 2002.
7. Ured Visokog predstavnika, *Odluka o nametanju Zakona o zastavi Bosne i Hercegovine*, 4. februar 1998.

8. Ured Visokog predstavnika, *Odluka o obliku i izgledu grba Bosne i Hercegovine*, 18. maj 1998.
9. Ured Visokog predstavnika, *Odluka o Općini Gornji Vakuf – Uskoplje*, 15. septembar 2001.
10. Ured Visokog predstavnika, *Odluka o smjeni Dragomira Andana,* 10. juli 2007.
11. Ured Visokog predstavnika, *Odluka o smjeni Zorana Đerića*, 30. juni 2004.
12. Ured Visokog predstavnika, *Odluka o uspostavljanju Povjereništva za reformu Grada Mostara*, 17. septembar 2003.
13. Ured Visokog predstavnika, *Odluka o uvođenju jedinstvenih registraskih oznaka*, 1. juni 1998.
14. Ured Visokog predstavnika, *Odluka o Zakonu o Državnoj himni Bosne i Hercegovine*, 25. juni 1999.
15. Ured Visokog predstavnika, *OHR prenio nadležnosti na domaće organe,* 01. februar 2005.
16. Ured Visokog predstavnika, *Smjena Nikole Poplašena*, 5. mart 1999.
17. Ured Visokog predstavnika, *Visoki predstavnik apelira da se postigne dogovor o reformi policije kako bi Bosna i Hercegovina ušla u Evropu,* 21. april 2005.
18. Ured Visokog predstavnika, *Zakon o graničnoj službi,* 13. januar 2000.
19. Vijeće sigurnosti, *Rezolucija broj S/RES/1112*, 1997.
20. Westendorp Carlos, *Lessons from Bosnia and Herzegovina: A report by the former High Representative*, International Crisis Group 1999.
21. *Zakon o Centralnoj banci Bosne i Hercegovine*, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine" br. 1/1997.
22. *Zakon o dopuni krivičnog zakona Bosne i Hercegovine*, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine" br. 46/2021.
23. *Zakon o državnoj agenciji za istrage i zaštitu*, „Sl. glasnik Bosne i Hercegovine", br. 27/2004, 63/2004, 35/2005, 49/2009 i 40/2012.
24. *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine*, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", br. 76/2007.
25. *Zakon o odbrani Bosne i Hercegovine*, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", br. 88/2005.
26. *Zakon o sistemu indirektnog oporezivanja u Bosni i Hercegovini*, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine" br. 44/2003.

Knjige/Books:

1. Beširović Berina, *Uloga institucije Visokog predstavnika u implementaciji Dejtonskog mirovnog sporazuma (1995-2006.),* Sarajevo 2018.
2. Bildt Carl, *Misija mir,* Beograd 1999.
3. Chandler David, *Empire in Denial: The Politics of State-Building in Bosnia*, London 2007.
4. Clinton Bill, *Moj život,* Sarajevo 2004.
5. Holbrooke Richard, *Završiti rat,* Sarajevo 1998.
6. Ignatieff Michael, *Fire and ashes: Success and failure in politics*, Cambridge 2013.
7. Kmezić Marko, *The office of the High Representative and the international administration of Bosnia and Herzegovina*, London 2014.
8. Kurtćehajić Suad, *Pravno-politička promišljanja o Bosni*, Sarajevo 2017.
9. Kurtćehajić Suad, *Prilozi za politički sistem Bosne i Hercegovine,* Sarajevo 2017.
10. Lovrenović Srećko, *Bosna i Hercegovina: Politička geografija postdejtonske realnosti*, Sarajevo 2018.
11. Pejanović Mirko, *Bosansko pitanje i Srbi u Bosni i Hercegovini,* Sarajevo 1999.

12. Recchia Matteo, *International intervention and statebuilding: The politics of international bureaucracy*, Oksford 2015.
13. Schwarz-Schilling Christian, *Prokockani mir u Bosni*, Sarajevo 2022.
14. Wolfgang Petritsch, *Bosna i Hercegovina od Daytona do Evrope,* Sarajevo 2005, 120.

Članci/Articles:

1. Hadžović Denis, Pregled stanja u oblasti policije u Bosni i Hercegovini, *Centar za sigurnosne studije*, Sarajevo 2013, 1–41.
2. Kolst Pal, National symbols as signs of unity and division, *Ethnic and Racial Studies,* god. 29, br. 4, London 2006, 676-701.
3. Opačić Milan, Ukidanje sankcija SR Jugoslaviji - značenje i osnovanost sumnji, *Vojno delo,* god. 48, br. 6, Beograd 1996, 59-77.
4. Živić Dražen, Carl Bildt: Misija mir, *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja,* god. 8, br. 5, Zagreb 1999, 907-911.